

Agnieszka Gondek¹

PRYNCPYPIA (ZASADY) WYCHOWANIA I WYKSZTAŁCENIA W UJĘCIU REALISTYCZNEJ FILOZOFII MIECZYSŁAWA GOGACZA

1. Realistyczna filozofia bytu, filozofia człowieka i realistyczna etyka filarami pedagogiki Mieczysława Gogacza. 2. Pedagogika ogólna i pedagogika szczegółowa. 3. Zasady wychowania w pedagogice ogólnej. 4. Zasady wychowania i wykształcenia w pedagogice szczegółowej. 5. Konsekwencje wynikające z realistycznej filozofii wychowania Mieczysława Gogacza. 6. Wnioski na zakończenie.

Abstrakt

Artykuł przedstawia pedagogikę realistyczną Mieczysława Gogacza, wskazuje na jej podstawy oraz na zasady, które osobno wyszczególnione są zarówno w pedagogice ogólnej jak i w pedagogice szczegółowej. Tym samym zwraca uwagę na to, że proces nauczania i wychowania nie może być przypadkowy i dowolny. Autor podkreśla, że doskonaląc młodego człowieka należy podejmować określone czynności tak, aby w konsekwencji wychowanie i wykształcenie zmierzało do harmonii, do rozwoju osobowości człowieka oraz do mądrości. Proces wychowania i wykształcenia nie może opierać się na tresurze, nakazach i zakazach. Nie powinien być również ujęty w tzw. „sztywne ramy”. Biorąc pod uwagę to, że wychowanie i wykształcenie dotyczy człowieka, należy przede wszystkim skoncentrować się na jego dobru i prawidłowym jego rozwoju. W tym celu istotne jest posługiwanie się

¹ Dr filozofii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, e-mail: agnieszka.gondek0@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1308-6424.

określonymi zasadami. Z uwagi na to, że zasady te są realne, przynoszą one tym samym realne skutki wychowania i wykształcenia młodego człowieka.

Realistyczna filozofia Mieczysława Gogacza podkreśla, że proces doskonalenia młodzieży powinien być daleki od idei, wzorów i modeli często nieosiągalnych. Powinien on zmierzać w kierunku osób a nie rzeczy, w stronę realnego człowieka i prowadzić do realnych skutków. W konsekwencji prawidłowo wychowany i wykształcony człowiek umie przyjąć prawdę i dobro, odróżnić to, co dobre od tego, co fałszywe, przyjąć czyjąś radę, kierować się w swoim życiu bardziej do osób a nie do rzeczy.

Słowa kluczowe: Mieczysława Gogacz, pedagogika realistyczna, pedagogika ogólna, pedagogika szczegółowa, zasady pedagogiki.

1. Realistyczna filozofia bytu, filozofia człowieka i realistyczna etyka filarami pedagogiki Mieczysława Gogacza

Mieczysław Gogacz przedstawia pedagogikę, która skierowuje w stronę człowieka jako osoby o wewnętrznej zawartości bytowej oraz w stronę prawdy i dobra. Jak pisze: „Skłaniając do wierności prawdzie i dobru, będziemy powodowali usprawnianie się ludzi w mądrości, która jest właśnie umiejętnością wierności prawdzie i dobru. Ta umiejętność, zgodnie z realizmem, wybroni w nas prawdę [...] i otworzy na dobro, którym jest powiązanie przez miłość z ludźmi [...]”². Pedagogikę opiera na realistycznej filozofii bytu, filozofii człowieka i realistycznej etyce. Zdaniem Gogacza, kształcąc osobę, należy wskazać na pierwsze elementy strukturalne człowieka, na istnienie, przyczynę realności oraz jego istotę, na rozumną duszę i materię, która podmiotowuje i współstanowi ciało razem z przypadłościami fizycznymi. Należy zwrócić uwagę na własności transcendentalne, czyli: realność, jedność, odrębność, prawdę, dobro i piękno człowieka³, które są podstawą realnych relacji istnieniowych oraz na władze duszy, intelekt i wolę, które podmiotowują

² M. Gogacz, *Kościół moim domem*, Warszawa 1999, s. 129.

³ Szczegółową metafizykę Gogacz prezentuje w *Elementarzu metafizyki*, Suwałki 1996. Gogacz zwraca uwagę na człowieka jako osobę, która jest realnym, samodzielnym, odrębnym, niepowtarzalnym, jednostkowym bytem rozumnym.

poznanie i pożądanie zmysłowe. Gogacz uważa, że wychowując i kształcąc: „Dla dobra człowieka nie można pominąć realistycznej metafizyki bytu. Ta metafizyka jest podstawą realistycznej filozofii człowieka, teorii poznania i etyki, z kolei filozofii osoby i realistycznej pedagogiki. Nie można pominąć myśli Arystotelesa i Tomasza z Akwinu. [...] realistyczna filozofia bytu jest wskazywaniem na udostępniające się w poznaniu, lecz zawarte w realnym bycie jednostkowym i stanowiące go pierwsze elementy strukturalne, które zarazem przez swe powiązania jawią się intelektowi jako przyczyny i skutki. Realność naprowadza na istnienie bytu. Cechy fizyczne wskazują na materię, zawarta obok formy w istocie bytu jednostkowego. Poznajemy też przejawy istnienia oraz niematerialne i materialne przypadłości istoty. Prowadzi to do rozpoznania istnieniowych i istotowych relacji oraz wspólnot osób”⁴.

Według Gogacza w procesie nauczania i wychowania nie można również pominąć filozofii człowieka, jak pisze: „1) Współczesna pedagogika nie opiera się na teorii człowieka, trzeba więc przywrócić jej więź z antropologią człowieka. 2) Współczesna pedagogika wiąże się z błędną teorią człowieka, którą trzeba porzucić. Błędna teoria człowieka jest zawsze osadzona w idealistycznym nurcie filozofii. 3) Trzeba oprzeć pedagogikę na teorii człowieka, zgodnej z jego bytową strukturą. Tę zgodność zapewnia realistyczny nurt filozofii”⁵.

W nauczaniu i wychowaniu oprócz filozofii bytu i filozofii człowieka nie można także pomijać etyki⁶, która skupia się na postępowaniu człowieka oraz bada jego działania; wskazuje na normy moralności i zasady chronienia osób, na mądrość, kontemplację i sumienie, zwraca uwagę na wybór działań chroniących zgodnie z prawdą dobro osób. Z powyższych ujęć Gogacza wynika, że te trzy dziedziny powinny wyznaczać cel i zasady prawidłowego wychowania i wykształcenia człowieka oraz wspomagać pedagogikę.

⁴ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997, s. 72–73.

⁵ Tenże, *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993, s. 6.

⁶ Podobnie twierdził o. Jacek Woroniecki. Pisał on: „Zagadnienie wychowania jest przeto jednym z istotnych zagadnień etyki i probierzem jej wartości; tylko ta etyka jest dobra i prawdziwa, która oprócz dobrych zasad postępowania umie wskazać środki do przejęcia się nimi na stałe, która uczy nie tylko o czynach dobrych i złych, ale i o stałych do nich usposobieniach, cnotach i wadach; o pierwszych, jak je dobywać i utrzymywać, o drugich, jak ich unikać i od nich się uwalniać”. J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza. Etyka ogólna*, t. 1, Lublin 1986, s. 329.

Zdaniem Gogacza pedagogika powinna być nauką o zasadach wyboru szczegółowych czynności, które usprawniają intelekt w mądrości, wiedzy, rozpoznawaniu zasad, roztropności, sztuce i usprawniają wolę człowieka w prawości jako nabytej umiejętności trafiania na dobro. Czynności te powinny ćwiczyć też zmysłowe władze poznania, głównie wewnętrzne, takie jak zmysł wspólny, wyobraźnię, pamięć, zmysł oceny, by uzyskiwały szlachetne wyobrażenia, utrwały je w pamięci oraz poddawały ocenie usprawnionemu intelektowi. Ponadto powinny ćwiczyć zmysłowe władze pożądania w uzyskiwaniu szlachetnych uczuć. W związku z tym pedagogika powinna określać zasady wyboru szczegółowych czynności, dzięki którym człowiek realizował będzie działania chroniące osoby, relacje istnieniowe: miłość, wiarę i nadzieję oraz relacje istotowe, takie jak poznanie i postępowanie. Według Gogacza wychowanie i wykształcenie powinno prowadzić do harmonii człowieka, do rozwoju jego osobowości⁷, do mądrości, do uzyskania wewnętrznej integracji, swoistego ładu działania. Ład ten człowiek może osiągnąć dzięki temu, że wszystkimi działaniami będzie kierował intelekt usprawniony w mądrości, wierny istnieniu, prawdzie i dobru osób. Należy zwrócić uwagę, że Gogacz przedstawia właśnie taką pedagogikę, która wyznacza sposoby wewnętrznej integracji wszystkich działań człowieka. Zmierza do tego, by człowiek stawał się osobą rozumną i wolną, mądrą i szlachetną⁸. Przedstawia człowieka jako osobę⁹, któ-

⁷ Jak pisał św. Tomasz z Akwinu, doskonalenie władz człowieka to: doskonalenie osobowości przez pełne i scalające usprawnienie w życiu osobistym i społecznym. Św. Tomasz z Akwinu, *Summa Teologii*, q. 41, a1, tłum. P. Bełch O.P., Londyn 1975.

⁸ Jak pisze Gogacz: „Dzięki uzyskaniu przez człowieka wykształcenia i wychowania przy pomocy czynności wskazanych przez pedagogikę, ta pedagogika powoduje, że człowiek dystansuje działania wyznaczane przez naturę w każdym człowieku, działania więc, których źródłem są popędy i uczucia. Pozwala na uzyskanie odrębnej osobowości, wiernej naturze, lecz wzbogacającej ją przez samodzielne poznawanie i decyzję jednostkowego człowieka jako osoby. Służy uzyskaniu przez człowieka jego własnej osobowości jako niepowtarzalnej podstawy charakteru powiązań z innymi osobami. Dzięki pedagogice wychowany człowiek kieruje się rozumnością i wolnością. Realnie osiąga mądrość i w sposób wolny chroni swoje powiązania przez miłość z osobami. Pedagogika wyznacza sposoby osiągania wewnętrznej integracji wszystkich działań człowieka, stawania się realnie osobą rozumną i wolną, która prze swoją mądrość współtworzy wspólnotę osób mądrych, szczególnie dziś potrzebnych narodom i kulturze”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 64.

⁹ Gogacz wskazuje na osobę jako główne pryncypium wychowania i wykształcenia. Odwołuje się do boecjańskiego określenia osoby oraz do określenia osoby według św. Tomasza z Akwinu.

ra przez swoją mądrość może współtworzyć wspólnotę osób mądrych. Gogacz zwraca uwagę, że wychowaniu i kształceniu podlega cały człowiek, zarówno jego intelektualność, jak i cielesność, że nie można pedagogiki redukować do któregoś z elementów struktury bytowej człowieka. Podkreśla, że człowiek złożony z duszy i ciała powinien być wychowany i kształcony wszechstronnie, integralnie, czyli zgodnie ze swoją strukturą bytową. Integralność wychowania rozumie jako swoistą harmonię władz, sprawności i czynów człowieka.

2. Pedagogika ogólna i pedagogika szczegółowa

Gogacz wyróżnia pedagogikę ogólną i pedagogikę szczegółową, zwraca uwagę, że każda posiada zasady kierujące wyborem działań kształcących i wychowujących osoby. W pedagogice ogólnej wskazuje na zasady wyboru czynności, które usprawniają intelekt i wolę w wierności prawdzie oraz dobru. Natomiast w pedagogice szczegółowej wyznacza zasady wyboru czynności, które ułatwiają człowiekowi pomijanie w kulturze tego, co fałszywe lub złe oraz przejmowanie z niej tego, co prawdziwe i dobre. Pedagogika realistyczna Gogacza wskazuje na realne zasady i realne skutki wychowania i wykształcenia, dotyczy konkretnych ludzi. Nie kieruje do idei, ideałów, modeli czy wzorów, nigdy do końca nie osiągalnych, lecz kieruje do osób, w stronę realnego człowieka, do procesu liniowo uporządkowanego, który ma zmierzać do określonego celu. Zwraca uwagę, że aktualne kształcenie ogólne i podstawowe niestety skłania się ku idealistycznej pedagogice, wychowanie nastawione jest na cel, a nie skutek. Celem tym staje się realizowanie poglądu, idei, wzoru czy modelu, który zawsze jest ogólny i odległy, przez co nigdy nieosiągalny. Gogacz podkreśla, że zauważalny jest nawyk mijania osób i rzeczywistości na rzecz teorii i poglądów¹⁰. W kształceniu przeważa matematyka i logika,

¹⁰ Jak zauważa Tadeusz Gadacz: „Dla wychowawcy, który wychowuje „skutecznie” do działań funkcjonalnych każda chwila i sytuacja jest taka sama. Myśli on schematycznie i porusza się pośród schematów. Z góry ma wszystko określone. Nie daje się zaskoczyć. Wie, czego i od kogo należy się spodziewać. W jego życiu nie ma miejsca na wydarzenie. Dla wychowawcy, który jest osobą i wychowuje osoby każda chwila jest inna, odmienna, jak odmienna jest każda osoba i każda chwila oraz sytuacja jej życia. Wychowanie osobowe jest wciąż otwartą możliwością spotkania, zmiany i nawrócenia. Wychowanie zgodne z wzorcem funkcjonowania ma charakter bezosobowy.

które uczą myślenia zbiorami i całościami¹¹, a nie jednostkowymi bytami¹². Dlatego też apeluje, by w szkole zmienić młodym ludziom myślenie z idealistycznego na realistyczne, wrócić do nauczania realizmu, wpoić między innymi wiązanie wolności z prawdą oraz zwrócić uwagę, że: „współczesność nie polega na chronologii twierdzeń, lecz na wierności realnie istniejącym bytom”¹³. Gogacz promuje pedagogikę opartą na filozofii człowieka, która doskonali działania duchowych władz człowieka i utrwała jego istnieniowe i istotowe więzi z realnymi osobami. Proponuje pedagogikę, która sytuuje wśród bytów, w świecie osób a nie wytworów i zabiega o rozwijanie oraz podtrzymywanie relacji osobowych. Jego pedagogika realistyczna odsyła do tego co rzeczywiste i realne, przybliża do prawdy i dobra, jest wierna prawdzie o człowieku, zgodnie z którą wskazuje na wybór działań mających chronić osoby i ich wzajemne powiązania. Gogacz twierdzi, że nie naprawi pedagogiki, a tym samym wychowania i wykształcenia człowieka szukanie podstaw

Polega na bezosobowym zjednoczeniu z powszechnym obowiązkiem, obowiązującym prawem; na posłuszeństwie normom i przepisom systemów i organizacji. A posłuszeństwo tym jest doskonalsze, im jednostka doskonalej łączy się z powszechnym zobowiązaniem, znika w nim podobnie jak doskonale funkcjonujący mechanizm, w którym nie słycać dźwięku żadnej części”. T. Gadacz, *Wychowanie jako spotkanie osób*, w: *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów*, red. F. Adamski, Kraków 2005, s. 213.

¹¹ Gogacz podkreśla, że: „matematyka, a nawet logika, nie rozwijają myślenia sytuującego nas w realności, ponieważ przyzwyczajają do myślenia zakresami, całościami, w których rozważa się tylko miejsce części. Nie chodzi o to, aby w procesie nauczania uniwersyteckiego przekazywać studentowi wyłącznie jakąś ilość twierdzeń, gdyż i bez profesora może on się ich nauczyć w bibliotece. Chodzi właśnie o zaktywizowanie myślenia studenta, aby potrafił odróżnić teorię od przedmiotu, ujętego w tej teorii, a przede wszystkim, aby umiał odróżnić wytwory od realnego bytowania, które jest początkiem wszelkiej wiedzy. Aby tę sprawność uzyskać, student musi wnikać w myślenie swego profesora. Tylko wtedy ożywia się i usamodzielnia myślenie ucznia, gdy wspólnie — profesor i student — poszukują prawdy”. M. Gogacz, *Kościół moim domem*, dz. cyt., s. 73.

¹² Gogacz pisze: „Zarzucam kulturze i zarazem wielu ludziom myślącym, że nie korygują swego myślenia, że nie czynią go rozumieniem realnie istniejących bytów jednostkowych, lecz że ujmują te byty tylko w ich celach i zadaniach, w wyznaczonych swym myśleniem postulatach nie sprawdzając, czy wynikają one z tego, kim jest człowiek. Dają przewagę raczej wartościującemu myśleniu o człowieku niż faktowi istnienia człowieka. I te wartości biorą raczej z dominującej kultury aksjologii niż z konsekwencji rozumienia człowieka”. M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje. (Materiały do filozofii człowieka)*, Warszawa 1985, s. 103–104.

¹³ Tenże, *Kościół moim domem*, dz. cyt., s. 130.

w kulturze czy ideologii¹⁴. Podkreśla, że podstaw tych należy szukać w bytowej strukturze człowieka, w realistycznie uprawianej filozofii człowieka¹⁵.

Należy powtórzyć raz jeszcze, że Gogacz proponuje realistyczną pedagogikę i tym samym realistyczne wychowanie i wykształcenie, które polega na skłanianiu do nawiązywania przez człowieka relacji z tym, co prawdziwe i dobre, słuszne i właściwe. Uważa, że należy usprawniać¹⁶ intelekt w rozpoznawaniu prawdy i trwaniu przy tym, co słuszne oraz wolę w otwieraniu się na dobro¹⁷. Gogacz twierdzi, że wychowanie i wykształcenie młodych ludzi należy skierować ku wierności prawdzie i dobru, ku samodzielnemu poznawaniu i odpowiedzialnemu decydowaniu. Należy doskonalić człowieka, jego działania duchowych władz oraz utrwałać jego istnieniowe i istotowe więzi z realnymi osobami. Żeby to robić, ważne są w pedagogice realne zasady nabywania usprawnień. Gogacz, proponując pedagogikę realistyczną, wskazuje na nie. Wyróżnia on zasady, które, jak pisze Artur Andrzejuk, mogą rządzić: „wychowaniem w każdych warunkach, w każdych czasach, pod każdą szerokością geograficzną. Są [...] niezależne od okoliczności, czasu i miejsca. Można powiedzieć, że zależą tylko od struktury bytu ludzkiego i od jego dobra”¹⁸. Gogacz nazywa je zasadami wychowania w pedagogice ogólnej i w pedagogice szczegółowej.

¹⁴ Pisze on: „Kultura jest tylko zespołem wytworów, które często usprawniają w odejściu od realnych bytów, gdy prezentują fałsz i zło. Ideologia jest światopoglądem jako zespołem dowolnie zestawionych twierdzeń, poszerzonych o program nie zawsze słusznych przemian politycznych i o program społeczny”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 46.

¹⁵ Zob. tamże, s. 46.

¹⁶ Usprawnianie to (można powiedzieć również udoskonalanie) powinno przebiegać w takim kierunku, aby władze (mowa jest tu o intelekcie, woli i uczuciach, zmysły nie mają sprawności) łatwiej wykonywały swe działania i czynności. Jak pisze Gogacz: „z mniejszym trudem, z większą pewnością, trafnością i skutecznością”. M. Gogacz, *Obrona intelektu*, Warszawa 1969, s.155.

¹⁷ Prawidłowe wychowanie człowieka jest niemożliwe bez odniesienia się do tych władz i ich usprawnień.

¹⁸ A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, w: *Materiały z seminarium pt. Rola i znaczenie ojczyzn w zjednoczonej Europie*, red. P. Bromski, Warszawa 2000, s. 39.

3. Zasady wychowania w pedagogice ogólnej

Gogacz zwraca uwagę, że wychowanie i wykształcenie należy chronić przed dowolnością i przypadkowym wyborem czynności wychowujących. Trzeba podejmować określone czynności tak, by w konsekwencji wychowanie prowadziło do uzyskania wierności prawdzie i dobru, zarazem mądrości i wolności. Gogacz proponuje kilka określonych zasad wychowania i wykształcenia, dzieli je na zasady w pedagogice ogólnej i w pedagogice szczegółowej. W pedagogice ogólnej wyróżnia zasadę mądrości, wiary i cierpliwości. Podkreśla, że znajomość ich potrzebna jest przede wszystkim wychowawcom, bez których nie można byłoby mówić o prawidłowej edukacji¹⁹. Gogacz zaznacza, że wychowanie jest między innymi sumą czynności wychowawcy, który skłania wychowanka do tego, by nawiązywał on właściwe relacje, czyli relacje z tym, co prawdziwe i dobre. Jak zaznacza: „Wychowawca musi wybierać czynności wychowawcze zgodnie z planowanym skutkiem wychowania, a drogę do skutku określają zasady wyboru czynności wychowujących”²⁰. Pierwszą z tych zasad jest **mądrość**, która skłania człowieka do wiązania się z tym, co prawdziwe i dobre, jest kierowaniem się prawdą i dobrem. Gogacz wskazuje, że mądrości nie może zabraknąć w pedagogice, że jest ona celem wychowania i zarazem zasadą tego wychowania²¹. Jest sprawnością nabytą przez człowieka, która wskazuje na dojrzałość jego intelektu oraz woli i przejawia się w wierności prawdzie i dobru²². Ponieważ prawda i dobro są przejawami istnienia każdego bytu, mądrość kieruje zarazem do istnienia bytów i do relacji istnieniowych, głównie do relacji osobowych. Wyzwała ona przez realność osobową relację miłości, która w postaci życzliwości i przyjaźni powinna łączyć wychowawcę z wychowankiem, kieruje również człowieka

¹⁹ Gogacz jednak zwraca uwagę, że normy pedagogiki dotyczą zarówno wychowanka, jak i wychowawcę.

²⁰ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 35.

²¹ Zob. tamże, s. 18.

²² Jak pisze Gogacz: „Jest to umiejętność sprawnego rozpoznawania prawdy i zarazem rozpoznawania wywołanych przez tę prawdę dobrych skutków w człowieku. Ta umiejętność wskazuje na sprawne posługiwanie się przez nas intelektem i wolą w tym znaczeniu, że stajemy się wierni prawdzie i dobru. Ta wierność z kolei wskazuje, że współpraca w nas intelektem i woli dokonuje się na poziomie mądrości. Mądrość staje się w nas wewnętrznym powodem zabiegania o trwanie więzi człowieka z prawdą i dobrem”. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 18.

do wiary i nadziei. W momencie, gdy młody człowiek nie umie jeszcze rozpoznać i uznać prawdy i dobra, pomaga mu w tym wychowawca. Jak pisze Gogacz: „Odnosząc się do wychowawców jako osób, uczymy się od nich wyboru prawdy i dobra, gdy są wierni prawdzie i dobru. Od nich więc uczymy się posługiwania mądrością”²³. Warto zwrócić uwagę, że mądrości nie uczą zatem instytucje, teorie ani programy, lecz człowiek mądry i dobry²⁴. Zasada mądrości kieruje zatem do osób i do trwania z nimi w realnych powiązaniach przez miłość, wiarę i nadzieję²⁵.

W wychowaniu, obok zasady mądrości, nie może zabraknąć również **zasady wzajemnego zaufania**²⁶, która ma postać wiary. Wiara jest relacją osobową, budującą się na własności prawdy. Prawda oznacza w bycie jego dostępność dla innych²⁷. Dostępność ta powoduje, że dwie osoby otwierają się na siebie i udostępniają się sobie nawzajem²⁸, co prowadzi w konsekwencji do zachowania wiary i wzajemnego zaufania. Warto zwrócić uwagę, że w procesie wychowania i nauczania zaufanie jest niezwykle istotne, bowiem może ono wykluczać z tego procesu element tresury i czynić go przyuczaniem do wierności prawdzie i dobru²⁹. Zasada wiary polega nie tylko na wzajemnym zaufaniu, jest ona również wzajemnym przekazywaniem sobie prawdy, która: „polega na wykluczeniu kłamstwa ze wszelkich informacji, jakie

²³ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 21.

²⁴ Tenże, *Człowiek i jego relacje*, dz. cyt., s. 110.

²⁵ Tenże, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 34.

²⁶ Gogacz zwraca uwagę, że: „Mamy źle funkcjonujące szkolnictwo. Nie uwzględnia ono w swoich programach autentycznych potrzeb ludzkich. Brakuje dobrych nauczycieli, tych z prawdziwego zdarzenia. Naszym czasem brakuje właśnie mistrzów, którzy — jak to było kiedyś — potrafili skupić wokół siebie tłumy uczniów, ludzi poszukujących prawdy i jej świadectwa w mądrych wykładach i w mądrym życiu mistrza.[...] Dzisiaj w ogóle załamał się autorytet nauczających. Uczniowie z reguły nie wierzą wykładowcom, nie tylko uniwersyteckim. Zaczyna się to w szkole średniej lub nawet już w podstawowej. Jest to głównie wina programów. Nie należało zawężać treści nauczania i unikać wielu tematów. Ludzie i tak się dowiedzą, że żył na przykład Tomasz z Akwinu, że był Homer i ciekawe średniowiecze. Nie trzeba było także wprowadzać ideologów tam, gdzie powinni być uczeni. Należy uczyć tych przedmiotów, które aktywizują myślenie. Według Gilsona myślenie aktywizuje nauka języka ojczystego: gramatyka, literatura, wiedza o języku ojczystym, a także łacina, historia filozofii i filozofia rzeczywistości”. M. Gogacz, *Kościół moim domem*, Warszawa 1999, s. 73.

²⁷ Zob. A. Andrzejuk, *Istnienie i istota*, Warszawa 2003, s. 54.

²⁸ Zob. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*. Suwałki 1996, s. 82.

²⁹ Zob. A. Andrzejuk, *Istnienie i istota*, Warszawa 2003, s. 54.

podajemy. Jest po prostu mówieniem prawdy”³⁰. To mówienie prawdy oraz zaufanie powinny być podstawą kształcenia, nabywania wiedzy i uprawiania nauki. Bez prawdy niemożliwe jest uzyskanie mądrości³¹, natomiast bez zaufania nie pojawi się życzliwość stanowiąca niezbędne środowisko kształcenia i wychowywania³². Gogacz podkreśla, że prawda powinna być celem i treścią nauczania, jedynym, najwyższym i dominującym celem szkoły³³. Wspólnym dobrem nauczającego i uczniów. Akcentuje on, że należy uwrażliwiać młodych ludzi na to, co prawdziwe, zwracać ich uwagę, że właśnie to jest zawsze aktualne, wyprzedzające, nowoczesne, modne i faktycznie użyteczne³⁴. To, co prawdziwe aktywizuje w człowieku cechy typowo ludzkie, jego rozumność, a poprzez rozumienie, poprzez poddaną rozumności wiedzę, prowadzi go aż do mądrości, do samodzielności i trafności myślenia, która jest chwałą człowieka i jawieniem się jego godności. Jednak warto podkreślić, że rozpoznawanie prawdy, przyjęcie jej, wierne i konsekwentne kierowanie się prawdą są dla młodego człowieka ogromnym trudem moralnym, ciągłym poprawianiem myślenia, korygowaniem wiedzy, rozumień oraz działań. To nieustanna *metanoia*, przemiana, która jest dostosowaniem tego, co człowiek wie i robi do miary prawdy. Młodzież, żeby wrastać w prawdę, nauczyć się rozpoznawania prawdy, być wiernym prawdzie, kształtować i doskonalić swoje życie duchowe, otwierać się na całą rzeczywistość, na wszystkie relacje z tym, co prawdziwe i dobre potrzebuje odpowiednich warunków. Warto zaakcentować, że te warunki to realizm, to zaufanie, troska i życzliwość. Wydaje się, że aby osiągnąć prawidłowe wychowanie i wykształcenie młodych ludzi, to realizm powinien być orientacją intelektualną każdej szkoły. Miarę szkołom powinna nadawać bezwzględna wierność prawdzie, a przez nią realnej rzeczywistości, wciąż pierwszej i zawsze poszukiwanej.

³⁰ M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995, s. 86.

³¹ Jak pisze Gogacz: „W obszarze wiary jako udostępniania się sobie osób dokonuje się poznanie. Polega ono na wiązaniu się intelektu z prawdą. Bez relacji wiary nie można zetknąć się z prawdą i jej poznać, a tym samym dochodzić do mądrości”. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 28.

³² Zob. A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, dz. cyt., s. 41.

³³ Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 109.

³⁴ Gogacz zwraca uwagę na to, że młodzi ludzie nie są wrażliwi na prawdę, trudnością w nauczaniu jest od lat kształtowane aksjologiczne myślenie uczniów. Skutkiem tego jest to, że uczniowie sprawdzają wszystko takimi wartościami jak użyteczność, moda, efekt artystyczny. Nie przemawia do nich trafność ujęcia, rozumowanie.

Trzecią zasadą wychowania w pedagogice ogólnej jest **cierpliwość**, która oprócz tego, że jest sprawnością woli, mającą za zadanie sprzeciwianie się złu, jakim jest wszelki smutek, jest również, jak pisze Andrzejuk: „niekwestionowaną zasadą działań wychowawczych”³⁵. Cierpliwość, wyrozumiałość, stałość i wytrwałość powinny być jednymi z najbardziej niezbędnych przymiotów dobrego wychowawcy. Jak zaznacza Feliks Wojciech Bednarski: „Cierpliwość to nie tylko sprawność w znoszeniu cierpień, ale także to hart ducha, by nie poddać się smutkowi i zniechęceniu (z tego powodu, że nie widać dodatnich owoców swej pracy) i nie cofać się w dążeniu do zamierzonego celu, choć daleko jeszcze do jego osiągnięcia”³⁶. Należy zwrócić uwagę, że wychowawca nieraz ogląda wręcz przeciwne do swych zamierzeń wyniki zabiegów wychowawczych, a wyniki zamierzone mogą ukazać się dopiero wtedy, gdy go już nie będzie wśród żywych. Dlatego też w pracy z dziećmi i młodzieżą potrzebna jest cierpliwość i wytrwałość w dążeniu do celu. Jak zaznacza Bednarski, nie ma idealnych wychowawców, każdy ma jakieś wady, każdy może zbłądzić, jednak każdy powinien starać się o to, by być coraz lepszym³⁷. Warto podkreślić, że zasada cierpliwości dotyczy nie tylko wychowawcy, ale również wychowanka. Można przyrównać ją do osobowej relacji nadziei, gdzie cierpliwość polega na oczekiwaniu dobra, na tym, że będzie nam dostępna, akceptowana i wybrana obecność drugiej osoby w całym jej istnieniu i istocie³⁸. Gogacz podkreśla, że w wychowaniu i kształceniu w obu osobach, zarówno w uczniu, jak i w nauczycielu, powinna pojawić się cierpliwość³⁹. Obok zasady mądrości, wiary potrzebna jest zarazem cierpliwość jako sprawność woli, która musi wielokrotnie doznawać dobra, głównie osób, by utrwaliła się w człowieku relacja nadziei jako dążenie do trwania w miłości i w relacji wiary⁴⁰.

³⁵ A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, dz. cyt., s. 42.

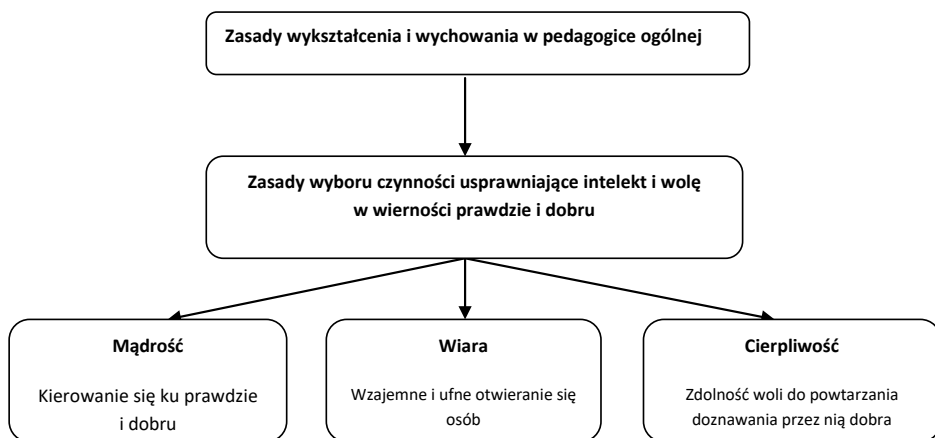
³⁶ F.W. Bednarski, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Warszawa 2000, s. 40.

³⁷ Zob. tamże, s. 40.

³⁸ Zob. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, dz. cyt., s. 87–88.

³⁹ Zob. Tenże, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 19–20.

⁴⁰ Jak pisze M. Gogacz: „Nadzieja nie jest marzeniem o nieokreślonych, tylko obmyślonych celach. Jest realną sprawnością, a tym samym zasadą pedagogiki”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 48.

*Schemat 1. Zasady wykształcenia i wychowania w pedagogice ogólnej.
Opracowanie własne.*

4. Zasady wychowania i wykształcenia w pedagogice szczegółowej

Gogacz wyróżnia również **zasady w pedagogice szczegółowej**. Zwraca uwagę, że wychowanie i kształcenie nie dzieje się w kulturowej próżni. Wskazuje na zasady, które wyznaczają czynności podejmowania z kultury prawdy i dobra oraz unikania tego, co fałszywe i złe⁴¹. Zalicza do nich pokorę i umartwienie jako dwa pryncypia skłaniające intelekt i wolę do wyboru tego, co cenne w kulturze.

Pokora polega na wyrażeniu przez nas zgody na przyjęcie prawdy i dobra od mądrego i prawego wychowawcy. Zasada ta świadczy o tym, że mamy świadomość swoich niedoskonałości i wad, popełniamy błędy, dlatego warto skorzystać z pomocy kogoś innego. Gogacz zwraca uwagę, że młody człowiek, zanim nauczy się podejmowania z kultury prawdy i dobra, powinien wspomagać się mądrym i prawym wychowawcą. Podkreśla przy tym, że wobec niego i wobec kultury powinien on przyjąć postawę zgody na ich prawdziwe

⁴¹ Gogacz zwraca uwagę, że kultura w aspekcie przedmiotowym jest zespołem dzieł, które mogą wyrażać zarówno mądrość, jak i prawość, szlachetne fascynacje i uczucia, jak również fałsz i zło negujące prawdę i dobro.

i dobre propozycje⁴² oraz postawę zgody na wybór tego, co nie jest fałszem i złem⁴³. Pokora jest zdolnością przyjęcia czyjejś informacji i przez rozmyślanie zobaczenie jej słuszności, by ją z kolei jako prawdę kontemplować. Można określić ją jako otwartość młodych intelektów. Z zasadą pokory związana jest **zasada posłuszeństwa**, która oparta jest na zaufaniu do wychowawcy i kultury⁴⁴. Jak pisze Gogacz: „Posłuszeństwo jest umiejętnością zaufania prawdzie i dobru oraz osobom, które wychowują i uczą”⁴⁵. Przez zaufanie posłuszeństwo wiąże się zasadą wiary. W wychowaniu i wykształceniu oznacza to, że gdy młodzież odczuje, że nauczyciel jest jej naprawdę życzliwy i godny zaufania, chętnie otworzy przed nim swe serce⁴⁶. Kiedy młodzi ludzie ufają swojemu wychowawcy, są mu wierni i gotowi na spełnianie jego życzeń. Można stwierdzić, że posłuszeństwo: „Stanowi zatem wierność osobie kochanej i sprawia radość, gdyż zwykle raduje nas spełnienie życzeń osób kochanych”⁴⁷. Nie można byłoby mówić o posłuszeństwie bez zaufania i atmosfery życzliwości⁴⁸. Żeby uczeń mógł przejmować rozumowanie nauczyciela, ukazujące, dlaczego coś jest prawdziwe, musi darzyć nauczającego zaufaniem, doznawać jego troski, życzliwości, trwałej i niezawodnej przyjaźni. Należy zwrócić uwagę, że warunkiem obdarowywania się prawdą jest w uczniu zaufanie, a w nauczycielu życzliwość i wierna, nigdy nie zawodząca

⁴² Jest to postawa pokory.

⁴³ Jest to postawa umartwienia.

⁴⁴ Jak pisze Gogacz, posłuszeństwo: „Jest manifestowaniem nadziei jako realnego dążenia do osób, które się kocha i którym się wierzy”. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 167.

⁴⁵ Tamże, s. 28.

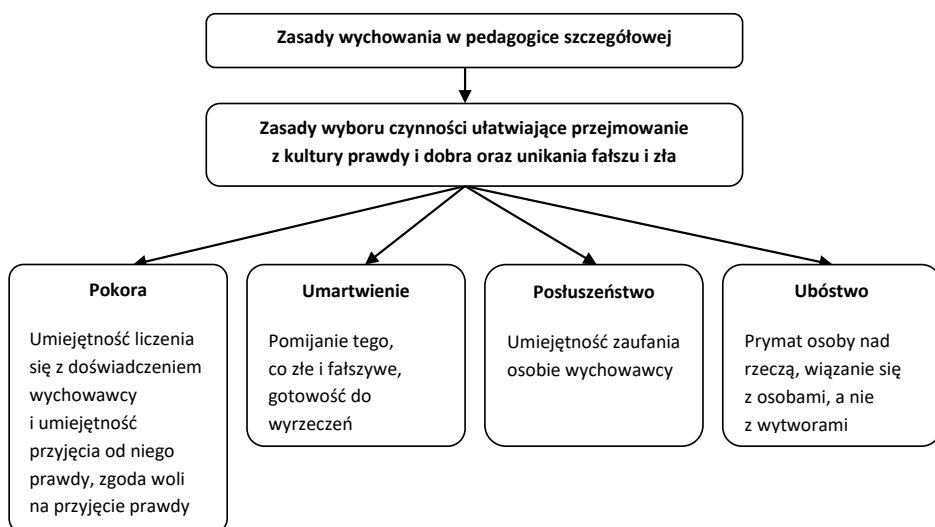
⁴⁶ Zob. F.W. Bednarski, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, dz. cyt., s. 41.

⁴⁷ A. Andrzejuk, *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, dz. cyt., s. 43.

⁴⁸ Jak pisze Krzysztof Wojcieszek: „Posłuszeństwo źle się nam kojarzy (o ile nie jesteśmy np. nauczycielami znękanymi przez rozbrykanych wychowanków). Przychodzi na myśl przymus ze strony wychowawcy. A tymczasem jest ono jego odwrotnością. Posłuszeństwo jako zasada wychowania, opiera się na absolutnej dobrowolności czynności wychowanka. Chodzi o to, aby wychowanek nauczył się wykonywać działania z motywu miłości i szacunku do wychowawcy. Wychowawca PROSI-wychowanek SPEŁNIA prośbę. Przedmiotem prośby jest unikanie zła sugerowanego przez kulturę, a wybieranie dobra. Oto natura posłuszeństwa. Wszelka sankcja stanowi dla niego istotną przeszkodę, gdyż manipulowanie karą i nagrodą może się odnosić jedynie cielesnych warstw człowieka (jako tresura, wyrabianie nawyków). Dopiero w posłuszeństwie dochodzi do głosu intelekt i wola składając się w podmiotowość”. K. Wojcieszek, *Na początku była rozpacz... Antropologiczne podstawy profilaktyki*, Kraków 2005, s. 223.

przyjaźń. Gogacz podkreśla, że zasada posłuszeństwa: „Zgłasza [...] wymóg stosowania w wychowaniu miłości, gdyż tylko powiązanie osób przez miłość czyni posłuszeństwo działaniem wnoszącym radość”⁴⁹. Jednocześnie akcentuje, że oderwane od miłości wychowanie i wykształcenie wspierają się na stosowaniu sankcji w postaci nagrody i kary. Posługiwanie się zaś sankcją w wychowaniu jest przekreśleniem tego wychowania⁵⁰.

Umartwienie natomiast jest zasadą, która polega na pomijaniu fałszu i zła. Można również określić, że jest zdolnością do podejmowania wyrzeczeń. Z zasadą tą wiąże się zasada ubóstwa polegająca na kierowaniu się bardziej do osób niż do rzeczy. Można zatem stwierdzić, że ubóstwo jest wiernością bardziej osobom niż rzeczom. Jednak warto zaakcentować, że nie polega ono na odrzuceniu rzeczy w dziedzinie fizycznej ani też na wykluczeniu erudycji z dziedziny intelektualnej. Należy podkreślić, że istotne jest, by rzeczy służyły osobom, natomiast erudycja ukazywała usprawnienia intelektu i woli⁵¹.

Schemat 2. Zasady wychowania w pedagogice szczegółowej.
Opracowanie własne.

⁴⁹ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 36.

⁵⁰ Zob. Tenże, *Podstawy wychowania*, dz. cyt., s. 30.

⁵¹ Zob. tamże, s. 30.

5. Konsekwencje wynikające z realizycznej filozofii wychowania Gogacza

Pedagogika realistyczna jaką proponuje Gogacz skierowuje w stronę człowieka, w stronę prawdy i dobra oraz nawiązywania relacji osobowych. Autor skłania do przemyśleń o wychowaniu i kształceniu oraz zachęca do pogłębionej refleksji nad złożonym procesem edukacji młodzieży. Z założeń Gogacza wynika, że wychowanie i kształcenie rzutuje na postępowanie człowieka, na nawiązywanie relacji z innymi ludźmi, dlatego też istotne są dobre podstawy. Koncepcji wychowania może być wiele mogą one wpływać zarówno z idealizmu, jak również z realizmu. W nurcie realistycznym występują cztery zauważalne akcenty mianowicie: sam realizm, metafizyka, wyjątkowość osób i wspaniałość Boga. Widoczne jest pierwszeństwo realnych bytów przed ujmującą je myślą. Natomiast w nurcie idealistycznym maleje rola osób i pierwsze stają się konstrukcje myślowe, takie jak: państwo, instytucje, technika, ideologia czy administracja⁵². Zatem koncepcje wychowania i wykształcenia mogą kierować do wytworów, idei, pomijać osoby, zmierzać do perfekcjonizmu, do osiągania określonych celów lub kierować do osób w stronę realnego człowieka. Warto pochylić się i zastanowić się, co w procesie wychowania jest najważniejsze, kogo lub czego proces ten dotyczy, jakie są priorytety, czy istotne są tu jedynie założenia, cele, metody i środki czy młody człowiek i jego dobro.

Filozofia realistyczna Gogacza wskazuje na osoby i kieruje do osób, zwraca uwagę na to, że zauważany jest nawyk mijania osób i rzeczywistości na rzecz teorii i poglądów. Apeluje by w szkole zmienić młodym ludziom myślenie z idealistycznego na realistyczne, wrócić do nauczania realizmu. Zadbać o wszechstronny rozwój młodzieży, zarówno ten intelektualny jak i moralny. W konsekwencji prawidłowe wychowanie i wykształcenie młodego człowieka powinno zmierzać do jego usprawniania, do harmonii, metanoi, przemiany myślenia i działania. Zdaniem Gogacza: „Młodzi ludzie, by rozwijać się prawidłowo i wносить w społeczeństwo swoje przymioty moralne, powinni zdobywać przede wszystkim intelektualną cnotę wiedzy, pozwalającą rozpoznać cele, których osiągnięcie rozwija w nich moralną

⁵² Zob. M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 55–56.

sprawność skupienia, sprawność szczerości, lub wprost pokory wyrażającej się w przyjmowaniu tego, co mądre i szlachetne, sprawność roztropnego zaufania, sprawność męstwa pozwalającą na korzyść prawdy przeciwstawiać się modzie i nadmiernej oryginalności, sprawność podjęcia tego, co trudne i uzyskiwane długotrwałym wysiłku, sprawność, więcej pracowitości, wewnętrznej pogody, wrażliwości na cierpienie innych, zagubienie, lęk, trudności światopoglądowe, religijne, sprawność poważnego traktowania siebie i innych, jako czegoś dobrego i pięknego”⁵³.

Wychowanie i wykształcenie powinno polegać na usprawnianiu intelektu, woli, uczuć człowieka. Zmierzać do rozwoju osobowości młodego człowieka, do mądrości, uzyskania wewnętrznej integracji, swoistego ładu działania, do stawania się osobą rozumną i wolną, mądrą i szlachetną. Proces nauczania i wychowania młodego człowieka powinien być skoncentrowany nie tylko na erudycji, zdobywaniu wiedzy, ale także prowadzić do refleksyjności, krytycznego myślenia, wnioskowania, analizowania, umiejętności oceny otaczającej rzeczywistości.

Głównym celem i zadaniem edukacji w szkole powinno być przygotowanie młodego człowieka do świadomego uczestnictwa w szeroko pojętym życiu intelektualnym, kulturalnym

i społecznym. W związku z tym warto zadbać nie tylko o metody, środki i cele, ale przede wszystkim mieć na uwadze skutki, wiedzieć do czego wychowywać młodych ludzi. W myśl założeń realistycznej filozofii Gogacza, żeby dobrze wychować i wykształcić człowieka należy wiedzieć, kim jest człowiek, jaki jest, czego potrzebuje. Wizja przyjętej przez Gogacza koncepcji człowieka jest przykładem określonej determinacji, wskazuje, że przyjęcie koncepcji człowieka i moralności wpływa na założenia dotyczące nauczania i wychowania młodych ludzi. W ujęciu realistycznej koncepcji filozofii wychowania człowiek jest realnie istniejącym bytem o rozumnej naturze, który jest niepowtarzalny, wyjątkowy, dobry i piękny. Człowiek jako osoba kocha, ufa, wierzy, potrzebuje miłości, życzliwości wsparcia i pokładania w nim nadziei. Założenia te przekładają się na teorię nauczania i wychowania. Otóż wychowując i kształcąc należy mieć przede wszystkim na uwadze człowieka, jego dobro i potrzeby. W myśl założeń filozofii realistycznej wychowaniu

⁵³ Tenże, *Szkice o kulturze*, Kraków Warszawa/Struga 1985, s. 71.

i kształceniu podlega cały człowiek, jego intelekt, wola, uczucia i emocje. Proces nauczania i wychowania polega nie tylko na przekazywaniu wiedzy, ale także na usprawnianiu człowieka, by mógł on prawidłowo poznawać, decydować i postępować. Zatem szkoła powinna rozwijać zdolność człowieka do racjonalnego myślenia, dostarczać motywacji do samookreślenia się, samorealizacji i samodoskonalenia się. Ponadto zapewnić sprzyjające warunki, które pozwolą młodzieży do nabywania sprawności, umiejętności oraz wewnętrznej integracji osobowości. Jednym z takich warunków jest mądry i prawy nauczyciel jako wychowawca, mistrz, przewodnik po drodze intelektualnej młodzieży, który pomaga, wspomaga, kieruje i towarzyszy uczniom w żmudnej i niekiedy ciężkiej pracy w nabywaniu usprawnień intelektu i woli. Według Gogacza pielęgnowanie wrodzonych skłonności, ku temu co dobre i szlachetne wymaga pomocy. Młodzi ludzie potrzebują tej pomocy ze strony zarówno rodziny i rodziców, ale także ze strony wychowawców i szkoły. W nauczaniu istotne jest motywowanie, zachęcanie i wspieranie. Gogacz podkreśla rolę nauczyciela, eksponuje nauczanie w świetle relacji osobowych, miłości, wiary i nadziei. Wskazuje na więzi między nauczającymi a nauczonymi, na osobowy wymiar wychowania i nauczania. Twierdzi, że rozpoznawanie przez młodego człowieka prawdy i dobra może odbywać się jedynie w warunkach życzliwości, troski, zaufania i przyjaźni. Gogacz zwraca uwagę na to, że nauczanie i wychowanie powinno opierać się na partnerstwie, powinno być wspólnotą osób dociekających i poszukujących, które zmierzają do nabywania usprawnień wspólnym wysiłkiem i jak najstaranniej. Podkreśla, że nauczanie i wychowanie powinno tworzyć wspólnotę osób, a nie samotne wyspy erudytyw.

W realistycznej filozofii Gogacza proces wychowania i nauczania wskazuje nie tyle na metody, formy i cele, ale przede wszystkim zwraca uwagę na skutki jakie proces ten ma przynieść. Biorąc pod uwagę konsekwencje prawidłowego rozwoju młodego człowieka Gogacz tym samym podkreśla rolę i zadania szkoły, zwraca uwagę na sprzyjające warunki, jakie trzeba zapewnić młodzieży, tak by proces, o którym jest mowa przyniósł zamierzone rezultaty. Według niego szkoła na pierwszym miejscu powinna stawiać nie na nauczanie, ale na człowieka jako osobę, zarówno na nauczającego, jak i nauczanego. Nie powinna być ona instytucją, w której podmiotem jest prawo, ideologia, propozycje czy umowy, lecz realną wspólnotą, w której

podmiotem są osoby. Szkolne wychowanie powinno odsyłać do człowieka jako realnego bytu, jego istnienia, prawdy i dobra. Dobrym wspólnym takiej wspólnoty winny być przejawy istnienia osób, uzyskiwanie wewnętrznej jedności, ładu i spokoju, pod wpływem życzliwie odnoszących się do siebie osób. Z ujęcia Gogacza wynika, że w szkole na pierwszym miejscu powinna być realność, prawda i dobro udzielane osobom poprzez relacje osobowe, takie jak: miłość, wiara i nadzieja. Można stwierdzić, że dobrem wspólnym powinny być zatem relacje osobowe, które pozwalają na doznawanie młodemu człowiekowi czyjejś miłości, zaufania i pokładania w nim nadziei. Wydaje się, że zabieganie o trwanie tych relacji, zabieganie o współobecność osób powinno być dobrem wspólnym każdej szkoły. Można pójść nieco dalej i stwierdzić, że dobrem wspólnym powinna być obecność, czyli przebywanie wśród osób w powiązaniach przez miłość, wiarę i nadzieję. Dobrem wspólnym szkoły powinno być utrwalanie wierności prawdzie i dobru, co w obszarze relacji osobowych jest wychowaniem, a w obszarze relacji poznania i postępowania jest wykształceniem. Można stwierdzić, że dobrem wspólnym szkoły powinno być zatem doskonalenie wychowania i wykształcenia, powodowanie i utrwalanie więzi osobowych łączących osoby oraz usprawnianie intelektu młodego człowieka w rozumieniu istnienia, prawdy i dobra realnych bytów. Jak podkreśla Gogacz, więzi ludzi z ludźmi tworzą humanizm, który jest wiernością osobom, istnieniu bytów, realności, prawdzie i dobru⁵⁴. Humanizm to powiązania osobowe przez miłość, wiarę i nadzieję. Powiązania te powinny być warunkiem prawidłowego wychowania i wykształcenia człowieka, inaczej bez nich będą kształtować się osobowości niepełne, wręcz kalekie⁵⁵.

W konsekwencji wynik nauczania i wychowania nie może być tylko procesem nabywania przez uczniów wiedzy i sprawnego posługiwania się nią, ale przede wszystkim ma służyć ukształtowaniu i usprawnieniu intelektu oraz woli młodych ludzi w taki sposób, by kierowali się ku temu, co dobre i prawdziwe. Istotne wydaje się, by młodzież w swoim życiu dostrzegą człowieka jako osobę, by ceniła bardziej osoby niż rzeczy, odnosiła się do nich życzliwie, ufnie i z otwartością. Poza tym, by dążyła do prawidłowego odczytywania rzeczywistości, by potrafiła odczytać to, co jest dobre, a co złe, czyli dokonać

⁵⁴ Zob. M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, dz. cyt., s. 127.

⁵⁵ Zob. Tenże, *Osoba zadaniem pedagogiki*, dz. cyt., s. 27.

określonej oceny. Realizowane w szkole kształcenie i wychowanie ma zmierzać do tego, by młodzież umiała dzięki rozwiniętej rozumności prawidłowo identyfikować i decydować, rozpoznać prawdę i wybrać dobro. Istotne jest, by umiała tym żyć (tym, co rozpozna i wybierze) po dydaktycznym rozstaniu.

6. Wnioski na zakończenie

Wyróżnione przez Gogacza zasady wychowania i wykształcenia w pedagogice ogólnej i w pedagogice szczegółowej wskazują, że wychowanie nie jest mechaniczną czynnością, lecz skutkiem więzi z realnymi osobami i uczeniem się od nich. O wychowaniu decydować mogą tylko osoby, zarówno osoba wychowująca, jak i osoba wychowanka. To osoby kochające, mądre i prawe, kierujące się wiarą i cierpliwością, zarazem pokorne oraz wierne sobie przez posłuszeństwo, ceniące nie rzeczy, lecz przede wszystkim osoby, są głównym pryncypium wychowania. Gogacz podkreśla, że zasady wychowania i wykształcenia nie mogą być tylko pojęciami, gdyż pojęcia jako wytworzone przez myśl modele lub wzory nie powodują realnych skutków. W pedagogice realistycznej te zasady muszą być realne, muszą doskonalić intelekt i wolę człowieka tak, by ich działania chroniły nasze trwanie w wyznaczonych przez przejawy istnienia relacjach osobowych. Wymaga to żmudnego wysiłku rozumienia otaczających człowieka bytów oraz decyzji zgodnego z prawdą osiągnięcia dobra. Warto podkreślić, że pedagogika realistyczna Gogacza zachęca do uzyskiwania i stosowania mądrości, wiary, cierpliwości, pokory, posłuszeństwa, umartwiania i postawy ubóstwa jako odnoszenia się z czcią do osób. Pedagogika ta swoimi zasadami wychowuje i kształci ludzi jako osoby oraz dba o warunki, w których te osoby mogą się usprawniać.

Bibliografia

- Andrzejuk A., *Mieczysława Gogacza dochodzenie do pedagogiki*, w: M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997.
- Andrzejuk A., *Człowiek i dobro*, Warszawa 2002.

- Andrzejuk A., *Zagadnienie kształcenia i wychowania obywateli w Europie Ojczyzn*, w: *Europa Ojczyzn. Materiały z seminarium pt. Rola i znaczenie ojczyzn w zjednoczonej Europie*, red. P. Bromski, Warszawa 2000.
- Andrzejuk A., *Istnienie i istota*, Warszawa 2003.
- Bednarski F.W., *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Warszawa 2000.
- Gadacz T., *Wychowanie jako spotkanie osób*, w: *Wychowanie personalistyczne*, red. F. Adamski, Kraków 2005.
- Gogacz M., *Człowiek i jego relacje. (Materiały do filozofii człowieka)*, Warszawa 1985.
- Gogacz M., *Elementarz metafizyki*, Suwałki 1996.
- Gogacz M., *Kościół moim domem*, Warszawa 1999.
- Gogacz M., *Modlitwa i mistyka*, Kraków–Warszawa/Struga 1987.
- Gogacz M., *Obrona intelektu*, Warszawa 1969.
- Gogacz M., *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997.
- Gogacz M., *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993.
- Gogacz M., *Szkice o kulturze*, Kraków–Warszawa–Struga 1985.
- Gogacz M., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995.
- Wojcieszek K., *Na początku była rozpacz...Antropologiczne podstawy profilaktyki*, Kraków 2005.
- Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza. Etyka ogólna*, t. I, Lublin 1986.

**PRINCIPLES (RULES) OF EDUCATION IN VIEW
OF MIECZYŚLAW GOGACZ'S REALISTIC PHILOSOPHY**

Summary

The article introduces Mieczysław Gogacz's realistic pedagogy, presents its basics and rules, which are separately specified in both general as well as in detailed pedagogy. At the same time it brings to attention the fact that the teaching and education processes cannot be incidental and random. The author underlines that while educating a young person one has to take particular actions in order to aim at harmony, development of personality and wisdom, as consequences of education. The process of education cannot be based on rough training, orders and prohibitions. It should not be limited by strict rules. Considering the fact that education refers to human, one should concentrate on his best interest and proper development. To achieve that it is important to be driven by certain rules. Due to the fact that those rules are realistic, they bring realistic results of young man's education.

Realistic philosophy by Mieczysław Gogacz emphasizes that the development process of the young should be far from ideas and role models, which are often unapproachable. It should be aimed at people, not things, at a real human and lead to real results. In consequence, appropriately educated man can receive truth and good, distinguish good from false, direct his attention to people rather than to things.

Keywords: Mieczysław Gogacz, realistic pedagogy, general pedagogy, detailed pedagogy, rules of pedagogy.